

Diarienummer: DO 2024/6411

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Yttrande över Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem, DS 2024:26

Diskrimineringsombudsmannen, DO, lämnar utifrån sitt uppdrag nedanstående synpunkter.

Övergripande synpunkter

DO noterar att inskränkningarna av barnens och de ungas grundläggande fri- och rättigheter motiveras utifrån en beskrivning av att barn som placeras inom Statens institutionsstyrelse (SiS) är grovt kriminella och besitter stort våldskapital. Många av dessa barn och unga tillhör dock inte kriminella gäng eller är extremt våldsamma vilket måste beaktas när lagförslag utarbetas. Barn som begått allvarliga brott är också barn som måste få sina rättigheter tillgodosedda.

DO anser att utgångspunkten alltid måste vara att barn och unga som är intagna i SiS institutioner ska vara trygga. Tvångsåtgärder får aldrig användas som ett sätt att kompensera för bristande resurser eller kompetens. Adekvat kunskap bland personal om hur de kan förebygga att tvångsåtgärder behövs, är av största vikt. Som exempel kan nämnas kunskap om hur de kan arbeta människorättsbaserat. Det vill säga aktivt och systematiskt arbeta för att mänskliga rättigheter ska respekteras och förverkligas genom och inom den egna organisationen. I ett människorättsbaserat arbetssätt ligger fokus på att ingen person eller grupp diskrimineras och att inga rättigheter kränks. Andra exempel är att minska oron i en grupp eller hos enskilda samt konflikthantering. Sådan kompetens är avgörande för att frihetsberövade barn ska ha lika möjlighet till trygga och sunda förhållanden som andra barn och att risker för oproportionerligt användande av tvångsåtgärder eller utåtagerande minimeras.

Avsaknad av diskrimineringsperspektiv

DO ställer sig kritisk till att utredningen inte har gjort någon analys över om förslagen kan medföra eller minska risk för diskriminering. Barnrättsbyrån gjorde år 2021 en kvantitativ analys av 2 688 avskiljningsbeslut från SiS. Den visar att det var betydligt vanligare med avskiljning av flickor. Detta trots att flickor enbart utgör en dryg tredjedel av samtliga placerade ungdomar.¹ Av Inspektionen för vård och omsorgs (IVO:s) tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022² framgår att avskiljningarna vid ett ungdomshem ökar när flickorna, särskilt om de är yngre, blir fler. Avskiljningar för flickor har nästan fördubblats mellan 2019 och 2021. IVO har genom analysen inte kunnat identifiera någon annan omständighet än kön, eller ungdomshemmens könsfördelning, som skulle kunna förklara varför flickor avskiljs oftare än pojkar. Det framgår dock i samma rapport att mer än varannan flicka och pojke på SiS särskilda ungdomshem har en fastställd ADHD-diagnos. Gällande förekomst av psykiatriska diagnoser och kliniska symtom hos placerade barn och unga så förekommer samtliga diagnoser och symtom i större utsträckning hos flickor än hos pojkar. I IVO:s tillsyn har det i relation till detta framkommit att personalen vid SiS ungdomshem inte har tillräckligt god kunskap om olika funktionsnedsättningar och dess konsekvenser.

Mot denna bakgrund menar DO att det är angeläget att frågor om att motverka diskriminering och främja allas lika rättigheter och möjligheter beaktas och synliggörs i relation till berörda aktörers löpande arbete.

Kritik från FN

DO vill i sammanhanget påminna om att Sverige under 2023 erhöll rekommendationer från FN:s barnrättskommitté. Kommittén rekommenderar bland annat Sverige att vidta åtgärder som:

- ”stärker rättssäkerheten inom hela Statens institutionsstyrelses (SiS) verksamhet, bland annat genom att komma till rätta med tillämpningen av tvångsåtgärder och våld, och säkerställer att alla barn i alternativ omvårdnad får individanpassad vård, däribland regelbunden tillgång till psykiatriskt stöd.

¹ Barnrättsbyrån, ”...och jag kunde inte andas”, Stockholm, 2021.

² Inspektionen för vård och omsorg, Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022 Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345.

- utökar antalet yrkespersoner som arbetar med familjer och barn och stärker deras kapacitet, särskilt socialarbetare, för att säkerställa ett individanpassat stöd, för att öka deras medvetenhet om särskilda behov hos barn i alternativ omvårdnad, och för att garantera respekten för barns åsikter.”³
- ”Vidtar lagstiftningsåtgärder för att uttryckligen förbjuda användningen av isolering, avskiljning och fastspänning av barn i alternativa omvårdnadsmiljöer, och säkerställer att all personal får utbildning i vårdmetoder som inte inbegriper tvång.”⁴

DO är kritisk till att utredningen inte redogör för hur utredningens förslag bidrar till att rekommendationerna tas omhand.

Närmare om utredningens förslag

Tillstånd för utevistelse

DO avstyrker att det av bestämmelsen i 15 a § LVU, som möjliggör vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet för barn och unga som vårdas med stöd av 3 § LVU, uttryckligen ska framgå att det krävs tillstånd för sådan utevistelse och att det tillståndet kan förenas med sådana villkor som behövs. Förslaget innebär en försämring för dessa barn och en omvänd ordning. I dag är det enligt 15 § LVU begränsningen som ska beslutas, inte friheten. DO menar att alla barn måste ha lika rätt att ha rörelsefrihet som utgångspunkt.

Det ska införas ett säkerhetsrekvisit i vissa bestämmelser i LVU och LVM

DO ställer sig tveksam till förslaget att det ska införas ett säkerhetsrekvisit i bestämmelser som rör SiS särskilda befogenheter. En sådan lösning kan medföra en ökad risk för att befogenheter missbrukas och även en ökad risk för diskriminering av exempelvis flickor.

Om säkerhetsrekvisit införs på det sätt som föreslagits, anser DO att en adekvat uppföljning av dess tillämpning måste göras. Risken för diskriminerande och godtyckliga beslut måste identifieras och onödiga och

³ Kommittén för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6-7, Geneve, 2023, p. 29.

⁴ A.A. p. 23

oproportionerlig användning av särskilda befogenheter i dessa nya situationer minimeras.

Ett förtydligande tillägg i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård

DO tillstyrker förslaget att de nuvarande språkliga skillnaderna mellan proportionalitetsbestämmelserna i LSU respektive LVU och LVM justeras. Enligt Europakonventionen (artikel 3 respektive 8) får tvångsåtgärder endast användas om det finns stöd i lag och är nödvändigt. Det måste även vara proportionerligt. DO välkomnar därför att utredningen vid upprepade tillfällen understryker vikten av proportionalitet. DO menar att detta förslag bidrar till att frihetsberövade barn erhåller ett mer jämlikt skydd.

En underrättelseskyldighet för Statens institutionsstyrelse avseende beslut om tvångsåtgärder

DO tillstyrker förslaget att en underrättelseskyldighet för SiS införs. DO:s bedömning är att en sådan lösning kan bidra till en effektiv tillsyn av myndigheten och därmed främja rättssäkerheten för barn i SiS institutioner.

Avslutande synpunkt

Det pågår för närvarande ett förhållandevis omfattande arbete med lagstiftning som kan komma att beröra den verksamhet som SiS bedriver. Om regeringen och riksdag väljer att gå vidare med förslagen ser DO, mot bakgrund av de påtalade osäkerhetsfaktorerna, ett stort behov av att i närtid göra en uppföljning av konsekvenserna och effekterna av förslagen.

DO anser även att en mer samlad konsekvensutredning av berörda förslag och reformer behöver göras för att berörda barn så långt det är möjligt, ska erhålla lika rätt till sunda och trygga förhållanden som andra barn när de är intagna i SiS institutioner.

Beslut i detta ärende har fattats av Lars Arrhenius efter utredning och förslag av utredaren Annika Jyrwall Åkerberg. I den slutliga handläggningen har också enhetschefen Cecilia Narby, experten Tarik Qureshi och utredaren Anna Ericsson deltagit.

Lars Arrhenius
Diskrimineringsombudsman